

Verhoeven, D., *Gelderland 1900-2000* (Zwolle: Waanders, 2006, dvd + 590 blz., ISBN 90 400 8268 5).

Deze provinciale geschiedenis van de twintigste eeuw is helemaal anders, en dat is leuk. De gebruikelijke werkwijze voor een geschiedenis van een provincie is gebaseerd op afgeronde hoofdstukken die een centrale vraagstelling kennen en een synthese beogen te zijn van een deelperiode en/of een deelproblematiek. Kern daarvan is uit te leggen hoe en waarom de wereld is veranderd. Die hoofdstukken worden door één of enkele auteurs geschreven die geacht worden een duidelijke visie uit te dragen over een belangrijk deel van de provinciale geschiedenis. Historiografisch vervullen deze provinciale en lokale geschiedenissen de functie van 'handig overzicht' van ontwikkelingen op politiek, sociaal, economisch en cultureel terrein, terwijl vaak ook de belangrijkste organisaties en personen in de provincie een overzichtelijke plaats in de geschetste historische ontwikkelingen krijgen.

Aan deze gebruikelijke opzet zitten wel wat problemen. De provincie wordt voorgesteld als een 'natuurlijke' historische eenheid, waar heel wat op valt af te dingen. Vaak zijn er niet voldoende lokale en regionale publicaties beschikbaar om de synthese helemaal rond te krijgen. Dit geldt speciaal voor de late twintigste eeuw. Er moet dan gesteund worden op ambtelijke provinciale beleidsstukken met geaggregeerde gegevens en eventueel een onderzoek in de regionale pers. Bovendien beweegt het betoog zich vaak noodgedwongen op een wat abstract 'provinciaal niveau', tussen de nationale en lokale geschiedschrijving in. Om dat te doorbreken wordt dan getracht enige aandacht te besteden aan de onderliggende gemeentelijke diversiteit (ook door de beeldredactie) en aan invloeden van buiten de provincie.

Dit qua beeldredactie zeer fraai verzorgde werk is geheel anders opgebouwd. Het bestaat uit 98 korte studies van circa 5 pagina's ieder – voor (bijna) elk jaar een – die historische beelden van één lokaal fenomeen als uitgangspunt nemen: een staking in Bredevoort in 1902, de stichting van de ENKA in Arnhem in 1911, het effect van het nieuwe kiesstelsel in Zutphen in 1919, een kerkscheuring in Oldebroek in 1930, Jodenvervolging in Apeldoorn in 1943, een onderzoek naar familielevens in Ruurlo in 1956, gastarbeiders in Nijmegen in 1961, dialectmuziek in Hummelo in 1977, een incestaffaire in Epe in 1990, een dreigende dijkdoorbraak in Ochten in 1995, enzovoort. Aardig is dat behalve de steden ook de dorpen, die in de meeste provinciale geschiedenissen niet erg zichtbaar zijn, op deze wijze goed aan hun trekken komen.

Zeer aantrekkelijk in deze opzet is dat de lezer het boek kan gebruiken als een kaleidoscoop van verhalen over het verleden in Gelderland. De lezer krijgt geen grote betogen over zich heen. De confrontatie met het lokale en herkenbare detail zet de lezer aan tot zelfstandige reflectie over het verleden. Hierop wordt door de meeste auteurs goed ingespeeld. Het blijft immers niet bij de beelden met *couleur locale*: de liefst 76 auteurs bejiveren zich vervolgens de gepresenteerde beelden in een regionaal, provinciaal of zelfs wijder verband

te plaatsen en daarbij ook een bredere historische ontwikkelingsperiode in ogenschouw te nemen.

Het kleine thema wordt vergroot en verdiept. De lezer wordt ingewijd in een integraal-historisch kader en de complexiteit ervan. Hier werkt het vermogen tot interpretatie en visie van de auteur op volle toeren. Zo wordt de staking in Bredevoort in 1902 gerelateerd aan de arbeidersbeweging van rond 1900 en in verband gebracht met de opkomende industrie, de beperkte stakingsactiviteit in Gelderland in verhouding tot de rest van Nederland, het optreden van de overheid en het verzuilde karakter van de arbeidersbeweging. Literatuur en bronnen complementeren het geheel.

Waar andere provinciale geschiedenis aan een behoefte aan overzicht trachten te voldoen wordt hier geëxperimenteerd met beeldrijkmom. Wat in een dergelijke opzet van los van elkaar staande *snapshots* relatief onopgemerkt blijft is de explicitering van het grote verklarende geheel van twintigste-eeuwse ontwikkelingen die volgens de auteurs het leven van de Geldersen hebben beïnvloed. Die algemene synthese kan de lezer niet zelf uit de vele schetsen samenstellen: daarvoor ontbreken te veel elementen. We weten dat sommige daarvan een grote impact moeten hebben gehad, zoals de bestuurlijke invloed van het rijksniveau, de groeiende rol van de sociale zekerheid, de stijging van de koopkracht, de migratie naar de steden, de daling van de sterfte en de toenemende geboortebeperving. Een soort concluderende these over de manier waarop Gelderland in de twintigste eeuw is doorgekomen wordt niet geformuleerd.

De redactie heeft serieus gepoogd het euvel van de versnippering te ondervangen, maar is daar niet echt in geslaagd. Achter in het boek is een thematische leeswijzer geplaatst die per trefwoord (zoals: ruimte, bevolking, economie, cultuur, politiek, modernisering, welvaartsontwikkeling) de bijdragen groepeer. Verbindende teksten die inhoudelijke verbanden leggen tussen deze in de tijd en ruimte soms ver uiteenliggende bijdragen ontbreken echter. Ook heeft de redactie aan het begin en eind van het boek een paragraaf met belangrijke algemene ontwikkelingen geplaatst: veranderingen in infrastructuur, bevolking, godsdienst, bedrijvigheid, politiek en bestuur worden geschetst. Helaas is de ruimte die hiervoor is uitgetrokken te beperkt gebleven. Ook hier is het leggen van zinvolle relaties tussen grote Gelderse maatschappelijke ontwikkelingen en de 98 bestudeerde thema's achterwege gebleven.

Ondanks enkele historiografische bezwaren heeft deze innovatieve provinciale geschiedenis veel aantrekkelijke kanten, zeker als men een groter publiek wil interesseren en de omgang met het verleden wil versterken. De kaleidoscopische, beeldende werking van *Gelderland 1900-2000* biedt mooie kansen om de lokale geschiedbeoefening en de erfgoedzorg te stimuleren. De bijgevoegde dvd met fraaie filmfragmenten zal daaraan zeker bijdragen.

Paul M.M. Klep

Meurs, M. H. van, *Een beeld van een provincie. Groningen in de twintigste eeuw* (Groninger historische reeks 34; Assen: Van Gorcum, 2006, 202 blz., ISBN 90 232 4274 2).

Dit boek is bedoeld als bouwsteen voor wat aangeduid wordt als ‘de driedelige Nieuwe Geschiedenis van Groningen die thans in voorbereiding is’. Volgens de auteur zijn er twee ‘rode draden’ in aan te wijzen: beeldvorming, en de relatie tussen de provincie en het Rijk. Het ligt dan ook voor de hand dat men in het eerste hoofdstuk een uitgebreide beschouwing vindt over ‘het imago van Groningen’. Daar wordt niet ten onrechte het beeld van de Januskop gebruikt. Bij het bestuderen van de beeldvorming betreffende Groningen wordt men enerzijds geconfronteerd met een ‘klaagcultuur’ (14), anderzijds met het imago van een ‘krachtige, mooie en zelfbewuste provincie’ zoals dat, vooral sinds in 1989 een promotiecampagne onder die leuze startte, onder woorden gebracht wordt in de zin ‘Er gaat niets boven Groningen’.

Groningen is nog steeds in niet geringe mate een ‘landbouwprovincie’. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de auteur zijn tweede hoofdstuk de titel heeft meegegeven ‘Crisis in de Graanrepubliek’ (overigens een duidelijke verwijzing naar het spraakmakende boek van Frank Westerman, dat voor velen in den lande het beeld van Groningen bepaalt). Hier komt sterk naar voren hoe prominente Groningers uit de agrarische wereld als F. Ebels en de gebroeders Louwes een stempel hebben gedrukt op het Nederlandse landbouwbeleid zoals dat vorm kreeg in de crisisperiode vanaf september 1929. Het meest merkwaardige daarbij is wel dat zij, ondanks hun ‘liberale achtergrond’ in de praktijk het ideaal van vrijhandel prijsgaven en daarmee in hun ‘boerennuchterheid’ (46) er meer dan iemand als Colijn begrip voor toonden dat nieuwe wegen moesten worden ingeslagen.

Het ‘gevecht met de Randstad’ dat in het derde hoofdstuk wordt beschreven, heeft voornamelijk plaatsgevonden in de jaren vijftig van de vorige eeuw en daarna. Kenmerkend is dat het daarin al vroeg, eerder dan in de rest van Nederland, kwam tot bestuurlijke samenwerking tussen de drie noordelijke provincies: in 1957 ging men over tot oprichting van de Bestuurscommissie Noorden des Lands. Aan het einde van dit hoofdstuk concludeert Van Meurs dat de eenheid van de drie noordelijke provincies is gegroeid en dat, sedert in 1998 een principeakkoord werd bereikt tussen het kabinet en het Samenwerkingsverband Noord-Nederland over een programma voor de verdere ontwikkeling van het Noorden, de toekomst voor de Noordelijke provincies er beter uitziet. Hij voegt daar echter waarschuwend aan toe: ‘Maar het uitbetalen moet nog volgen en er is nog veel te verliezen’ (65).

Hij zal hierbij gedacht hebben aan de door hem in hoofdstuk 4 uitvoerig besproken ontwikkelingen na 22 juli 1959, toen de ‘gouden vondst’ werd gedaan van de gasbel bij Slochteren (67). De verwachting dat de regering ‘een groter deel van de aardgasbaten [zou] aanwenden voor het Noorden dan voor de overige provincies’ (76) werd niet of nauwelijks bewaarheid. Wel kreeg de stad Groningen als een soort troostprijs het hoofdkantoor van de Gasunie. Evenmin bewaarheid werden tot nu toe de verwachtingen die men koesterde van de in 1973 geopende Eemshaven als motor voor de economie van het